

Ertuğrul Sancağı (1900-1918)

Halim Demiryürek

Bilecik, Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 2015, 332 sayfa, ISBN: 978-605-65470-2-7.

Mehmet TOPAL*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ev sahipliği yapan Bilecik ve Söğüt'ün tarihini anlamak şüphesiz Osmanlı Devleti'ni anlama yolunda mühim bir adımdır. Bölgeye dair çalışmaların sayısı arttıkça bu anlamdaki noksanımız da ortadan kalkacak, kuruluş coğrafyasına dair temelsiz tartışmaların sayısı azalacaktır. Halim Demiryürek tarafından doktora tezi olarak hazırlanan ve yayın faaliyetleri ile her türlü övgüyü fazlasıyla hak eden, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi tarafından kitaplaştırılan bu eserde; Osmanlı Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, salnameler, gazete ve mecmualar, Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri ve

* Doç.Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Eskişehir, mtopal@ogu.edu.tr.

Düsturlar gibi kıymetli kaynak serileri ile konuya dair yapılmış diğer çalışmalar kullanılmıştır.

Ertuğrul Sancağı'nın 1900-1918 yılları arasındaki ahvalini tüm yönleri ile inceleyen ve altı bölümden oluşan eserin giriş kısmında Bilecik ve çevresinin tarihine genel hatlarıyla değinilmiştir. Birinci bölümde, Ertuğrul Sancağı'nın mülkî ve idari yapılanması; ikinci bölümde, Meşrutiyet uygulamalarının Ertuğrul Sancağı üzerindeki yansımaları, sancağı temsil eden mebusların faaliyetleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde; Ertuğrul Sancağı'ndaki emniyet ve asayiş problemleri, hapishaneler ve sürgünler tahlil edilmiştir. Dördüncü bölümde; demografik yapı, muhacir iskânı, eğitim, dinî hayat ve sağlık konuları işlenmiştir. Beşinci ve altıncı bölümlerde, tarihî yapılar ve vakıflar tetkik olunduktan sonra; sancağın iktisadi yapısı, ulaşım ve haberleşme ağlarının tarihçesi anlatılmıştır. Ekleri ve dizini ile 432 sayfaya ulaşan eserin 223-306. sayfaları arası tamamen eklere ayrılmıştır. İlk bakışta eserin hacmini artırma kaygısıyla ekler kısmının bu kadar geniş tutulduğu düşünülebilir, lakin eklerin muhtevası bu düşüncüyü izale etmektedir. Zira sancağın memurları, nüfusu, nüfusun nitelikleri, harita, plan ve krokilere yer verilen bu bölüm âdeta bölge tarihi için hazine niteliği taşımaktadır. Bilecik Ermeni ve Rum kiliselerine, Küplü Rum ve Aya Mihail kiliselerine ait projeler, maden ve bataklık haritaları bunlardan sadece bir kaçıdır.

13. yüzyılda Selçuklular ile Bizans arasında bir uç bölgesi olan Bilecik ve civarı, Osmanlı fetihlerinin ardından kuruluşun merkezi olma avantajlarını uzun süre devam ettirmiştir. Fakat bu zengin ve tarihî arka plana rağmen, arazi yapısından dolayı gelişme gösterememiştir. Tanzimat'ın ilk yıllarında Eskişehir'e tabi küçük bir Anadolu kasabası hüviyetinde olan Bilecik, II. Abdülhamid döneminde âdeta iade-i itibar muamelesine muhatap olmuştur.

“30 Ağustos 1885 tarihli irade ile Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ve Ertuğrul Gazi'nin medfun bulunduğu yer olması nedeniyle Bilecik'in sancağa dönüştürülmesi ve sancağa da Ertuğrul Gazi'nin adının verilmesi uygun görülmüştür. Böylece Hüdavendigar vilayetine bağlı olmak üzere merkezi Bilecik olan; Söğüt, İnegöl ve Yenişehir kazalarından oluşan Ertuğrul Sancağı teşkil olunmuştur (s.7).”

Eserde II. Abdülhamid'in bölgeye ilgisi, hayır binaları inşası ve mevcutların tamiri yanında; eski eserlerin fotoğraflarını çekmek üzere bir fotoğrafçının görevlendirilmesi, Ertuğrul Gazi'yi anma merasimlerine resmî bir hüviyet kazandırılması, Karakeçili aşiretinden Söğüt Süvari Bölüğü'nün oluşturulması gibi olaylar çarpıcı örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Yine, Sultan'ın canını emanet ettiği subayların da bu bölüğe mensup olması ve mezkûr bölükten daima sitayişle söz ederek, onlara atfen *öz hemşerilerim* demesi eserde vurgulanmıştır.

Sancağın yeniden tanzim edilip idare merkezinin başka şehirlere nakledilmesi gibi Bilecik'i zayıflatacak teşebbüsler hep II. Abdülhamid engeliyle karşılaşmıştır. Zira *Ertuğrul* ismi II. Abdülhamid nezdinde âdeta mukaddes bir mertebede bulunduğundan ona izafeten kurulan sancak da Sultan'ın koruması altında olmuştur. Bilecik, Sultan II. Abdülhamid'in halefi Sultan Mehmed Reşad devrinde de azalan ilgiye rağmen sancak merkezi olma vasfını korumuştur. Bursa'ya mülhak bir sancak iken Temmuz 1920'de İcra Vekilleri Heyeti kararıyla müstakil olan Bilecik, 1924 Anayasası ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile bugünkü statüsüne kavuşmuştur. Müellif, sancağın idari manadaki tarihçesini belirtilen çerçevede verdikten sonra özellikle salnamelerden hareketle idari birimleri ve yöneticilerini tafsilatlı bir biçimde anlatmıştır.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri ve arşiv vesikalarının öne çıktığı ikinci bölümde II. Meşrutiyet'e ve dönemin aktörlerine dair genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, sancakta geniş bir taban bulan Meşrutiyet muhiplerine ve muhaliflerin bölgedeki faaliyetlerine değinilmiştir. 1908, 1912 , 1914 genel seçimlerinde ve 1911'deki ara seçimde Bilecik'in nüfusuna, seçim atmosferine, seçilen mebuslara ve faaliyetlerine dair kıymetli bilgiler verilmiştir. Bu bölümde özellikle Bilecik mebusları Mehmed Sadık Bey ile tarihçi ve eğitimci Şemseddin (Günaltay) Bey'in bölgenin kalkınmasına, eğitim faaliyetlerine ve halkın meselelerinin çözümüne dair çabaları dikkat çekmektedir.

Osmanlı arşiv belgelerinin ışığında inşa edilen üçüncü bölümde; sancaktaki asayiş vakalarının türleri, sayıları ve alınan önlemler göze çarpmaktadır. Sancaktaki hapishaneler ve hapishane yoklama cetvelleri ile sancaktaki sürgünler bu bölümün konuları arasında yer almaktadır. Refik Halit Karay, Ahmet Ferit Tek, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ve İsmail Hakkı Paşa gibi önemli isimlerin siyaseten şehre sürgün edilmelerinin keyifli bir üslupla anlatılması da çalışmanın değerini artırmaktadır.

İlk nüfus sayımı olarak kabul edilen 1831 nüfus sayımında Bilecik'in nüfus hareketlerine dair ilginç verilerle başlayan dördüncü bölümde 1886, 1893, 1900, 1907, 1914, 1915 yıllarına ait nüfus rakamları; nüfusun dinî dağılımı, kadın-erkek sayıları tablolar yardımıyla sunulmuştur. Rumeli ve Kafkasya'dan bölgeye yapılan göçlerin konu edildiği kısım da bu bölümde yer almıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra başlayan bu göç hadiseleriyle, bölgede kurulan muhacir köyleri ve muhacir sayıları yine tablolar aracılığıyla anlatılmıştır. Sancağın eğitim faaliyetleri, okul türleri, müfredatları, öğrenci mevcutları, gayrimüslim ahalinin dinî hayatı, kiliselerine dair bilgiler, sağlık hizmetleri ve kurumları ile salgın hastalıklar dördüncü bölümün konuları arasındadır. Hekimoğlu Mahallesindeki

kilisenin yeniden inşası, Lefke'deki Aya Yorgi, Söğüt'teki Aya Dimitri ve Mihalgazi nahiyesi Muratça köyündeki Ermeni kiliselerinin tamiri için ruhsat taleplerine olumlu cevap verilmesi ve yazışmaların detayları gayrimüslimlerin dinî hayatına dair önemli ipuçları vermektedir.

Ertuğrul Sancağı'ndaki tarihî yapılar ve vakıflar başlıklı beşinci bölümde mescitler, camiler, türbeler, imaret, özel mülk ve kamu binalarının envanteri, yapım ve tamirleri, arşiv ve diğer kaynaklardan mülhem bilgilerle kaleme alınmıştır. Vakıflar bahsinde ise konuya dair umumi bir değerlendirmenin ardından cami, dergâh ve medrese vakıflarına dair Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi kayıtlarına istinaden değerli bilgiler verilmiştir.

Kitabın altıncı ve son bölümünde iktisadi yapı, ulaşım ve haberleşme konuları yine çağdaş kaynaklar ve arşiv belgeleri ışığında incelenmiştir. Sancağın arazi yapısı, tarım, üretim miktarı ve üretim sahalarının tanıtılmasıyla başlayan bölümde; sanayi işletmeleri, istihdam ve imalatın niteliği, madenler, ithalat-ihracat ve fiyatlara değinilmiştir. Ulaşım ve haberleşme bahisleri de yıl yıl tablolandırılmış; karayolu ve demiryolu yapım ve güvenlik konuları, posta ve telgraf hizmetlerinin nasıl yürütüldüğü, merkezi hükümetin ve ahalinin bu hizmetlere katkı oranları tafsilatıyla anlatılmıştır.

Yazarın kullandığı kaynaklar, kaynakları kullanma becerisi, Osmanlı Türkçesi'ne hakimiyeti konuyu ele alış biçimi ve metin inşa kabiliyeti dikkate alındığında kitabın bölge tarihine ve alanına katkı sağlayacak bir eser olduğu şüphesizdir. Ayrıca üslup konusunda sergilenen maharet ve gösterilen hassasiyet eserin okunmasını ve istifadesini kolaylaştırmaktadır. Nitelikli bir dizin ve zengin ekler bölümü eserin değerini ziyadeleştirmekte, Osmanlı Devleti'nin mayalandığı ve II. Abdülhamid'in hususi muhabbet ve ilgisine mazhar olan Bilecik ve Söğüt'e ilgi duyanlara ışık tutacak bir kaynak özelliği taşımaktadır.